

Tidsdistansens betydning for vurdering av våre nyere tids kulturminner

Leidulf Mydland,

Forsker/avdelingsleder, bygningsavdelingen, NIKU

Kulturminne fra nyere tid – har alderen noen betydning?

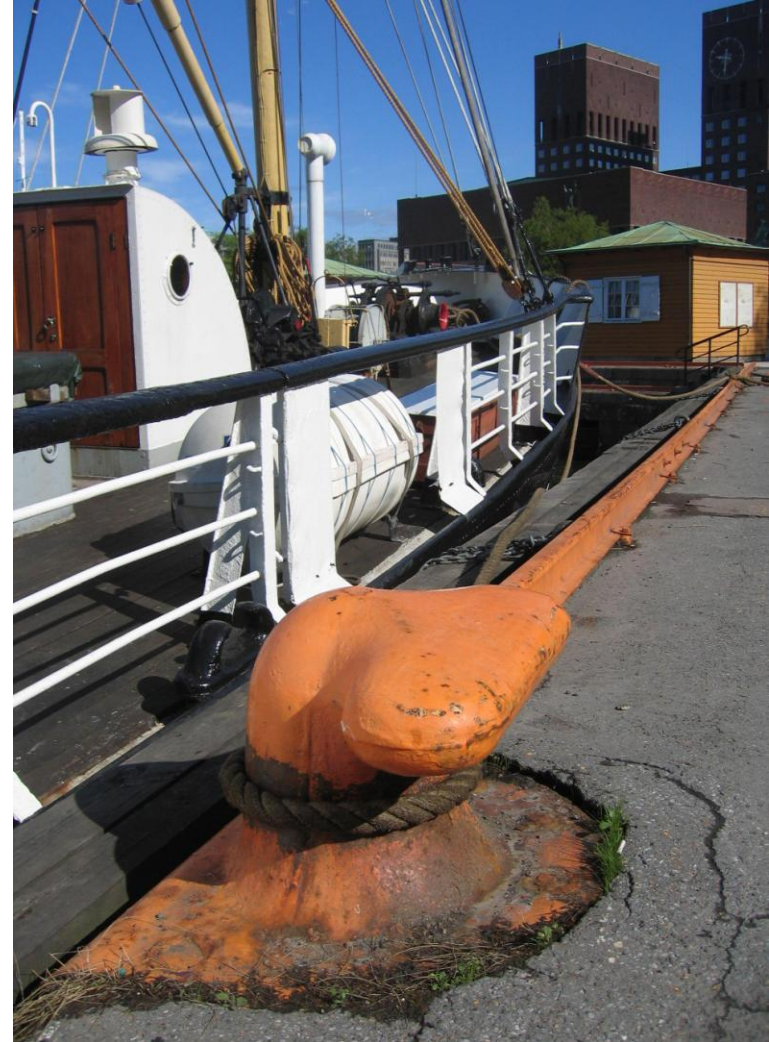

”Mens man i middelalderen og renessansen så på historien som et kontinuerlig rom, gjør den moderne tanke historien om til en serie med ulike rom, hvert med sitt eget, unike særpreg”
(M. Hvattum)

Kulturminner og tiden

- Kultur**m**inner
- Kultur**a**rv
- **F**ortidsminner
- Kultur**h**istorie

Alle disse ordene inneholder en tidsmessig dimensjon

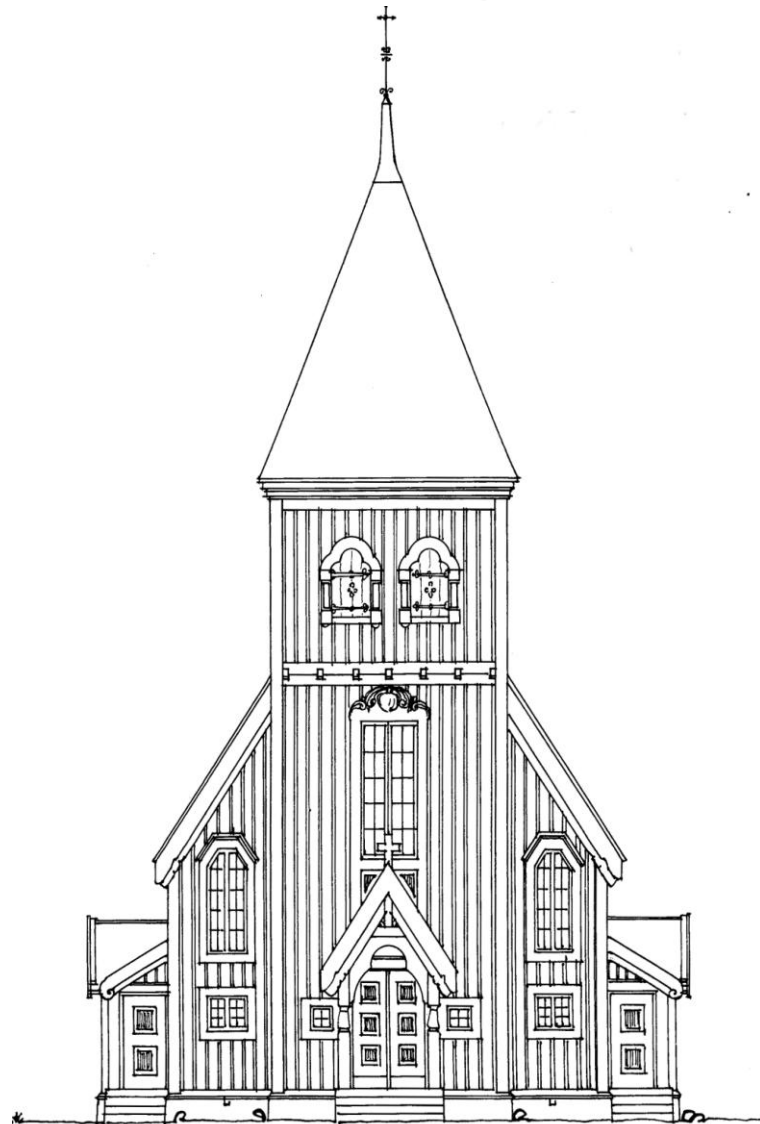

Aldersbegrep i Riksantikvarens vernestrategi

Alle kulturminner som er eldre enn 1537, stående byggverk som vi vet er fra før 1650, og samiske kulturminner som er eldre enn 100 år, er automatisk fredet. Også skip som er eldre enn 100 år og ligger under vann, er gitt et automatisk vern.

På overordnet nivå skal et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer sikres varig vern for å belyse hele historien, fra steinalderen til våre dager.

Målet er at de utvalgte kulturminnene skal illustrere et tverrsnitt av historien.

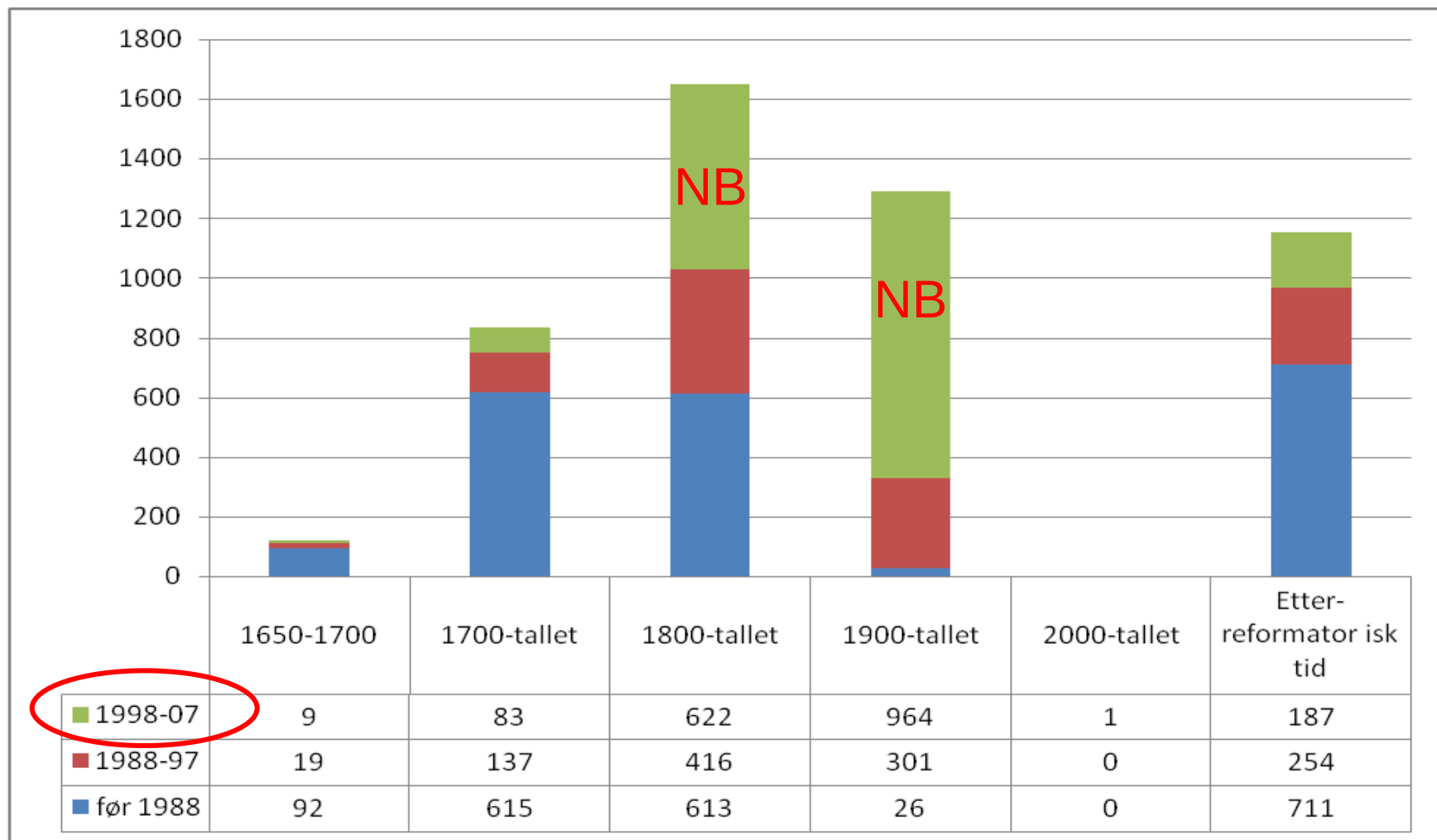
Har alder noen betydning?

Riksantikvarens vernestrategi – kriterier for vern

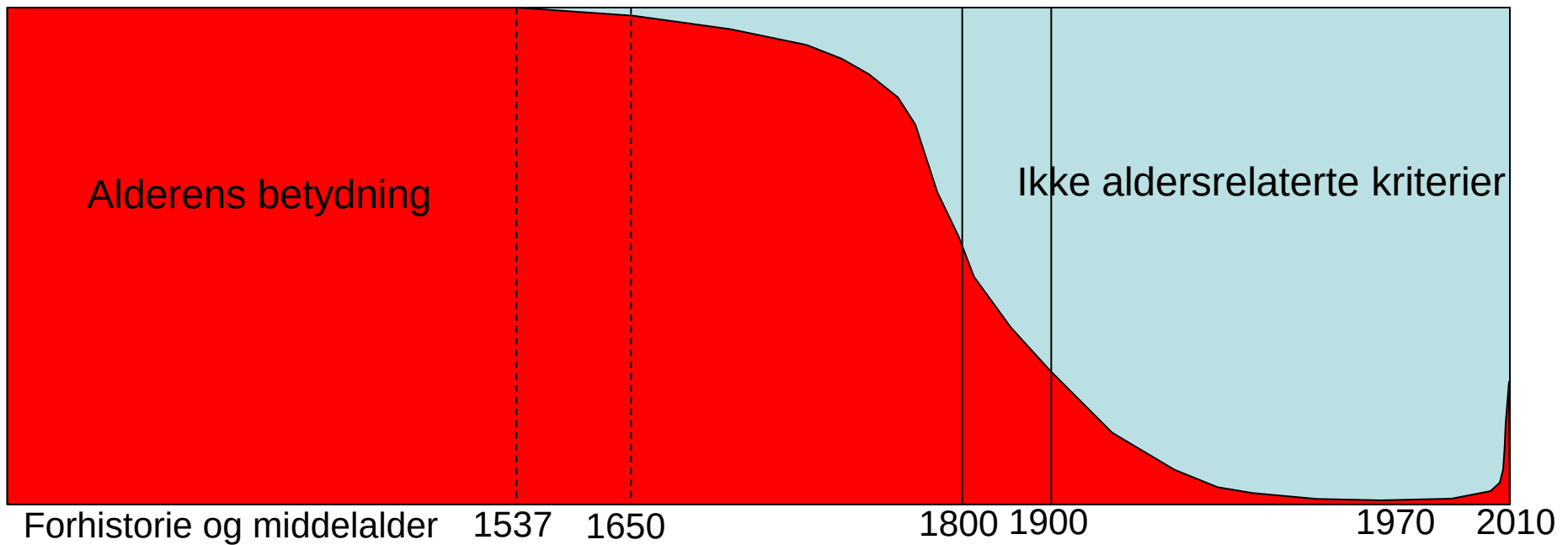
- representativitet
- sammenheng/miljø
- autenticitet
- fysisk tilstand
- arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet
- identitet/symbol
- økonomi/bruk
- Økologi

Alder er et nesten **ikke** forekommende begrep i nyere off. dokumenter fra kulturminneforvaltningen og departementet.

Alderens betydning i praksis

Alderens faktiske betydning

Fredning av nyere tids arkitektur

- ▶ Europarådet i 1991 vedtok en anbefaling om beskyttelse av det tyvende århundres arkitektoniske kulturarv
- ▶ I Norge ble det gjennomført et fredningsprogram (1994-1999) for 20-århundres arkitektur hvor ca. 70 bygninger ble fredet.

Verd å merke seg er betoningen av begrepet "arkitektur".

Fredning av nyere tids arkitektur

- ▶ Villa Busk (20-århundres arkitektur)
- ▶ Norsk arkitekturmuseum (Ikke knyttet til prosjekt)
- ▶ Gardermoen (SKE-sektorvise landsverneplaner)

Villa Busk

Formålet med fredningen er å bevare Villa Busk som et eksempel på samtidsarkitektur med store arkitektoniske kvaliteter i utformingen av eksteriør og interiør samt forholdet til omgivelsene. Formålet er videre at huset bevarer størst mulig grad av opprinnelighet.

Formålet med fredningen av bygningen er å bevare både hovedstruktur og detaljering, som planløsning, vinduer, dører, materialbruk og overflatebehandling. Videre er formålet å bevare fast og spesifisert løst inventar som en integrert del av interiøret.

Formålet med områdefredningen er å bevare virkningen av huset i omgivelsene ved å bevare landskapets karakter slik det fremstår med knauser, myrdrag og vegetasjon.

Gardermoen

Formålet med å frede tårnet på Oslo Lufthavn, Gardermoen er å verne en luftfarts- og arkitekturhistorisk viktig bygning fra sent 1990-tallet. Tårnet er spesielt og har betydelige arkitektoniske kvaliteter. Vernet skal sikre lufthavnens opprinnelige arkitektur. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen så som fasade, tårnkabin, materialbruk og overflater skal beholdes. Tårnet er tidstypisk for sent 1990-tallet og godt tilpasset oppgaven. Materialbehandlingen og utførelsen vitner om høy kvalitet og bevisst formgivning i så vel eksteriør som interiør. Bygningen er preget av bevisst ivaretagelse av opprinnelige elementer og arkitektonisk uttrykk. Anlegget fremstår som representativt både i en luftfartshistorisk og arkitekturhistorisk sammenheng.

Norsk Arkitekturmuseum

Med fredningen ønsker Riksantikvaren å bevare og fremheve både Groschs og Fehns arkitektur slik de har materialisert seg i bygningene. Grosch-bygningen står i en særstilling som et av de tidligste og beste eksempler på offentlige monumentale bygninger i empirestil i Norge. Arkitekt Sverre Fehn er gjenkjennelig i sin materialbruk og detaljering, men også med sin tolkning av et utstillingsrom både i kontrast og samspill med Grosch-bygningen. Massiviteten er tolket på nye måter, og kontrasteres virkningsfullt av glassveggene og forfinet materialbruk.

(Forslag om fredning. Brev fra Riksantikvaren datert 22.02.08)

Fredning av samtidsarkitektur

De fleste begreper som er benyttet henspeiler på arkitekten, arkitektur og stil, arkitektonisk kvalitet, materialbruk og tilpassing til omgivelsene.

Karakteristisk for begrepsbruken omkring dette prosjektet er at det er **"arkitektur"** som skal vernes.

Lite eller ingenting om kulturhistorisk verdi, samfunnshistorisk verdi og hvilken betydning bygningen har hatt/har.

Fredning av samtidsarkitektur

Relevans og aktualitet :

I et samfunn hvor design, stil og form synes å være viktigere enn det meste annet og moderne arkitektur er blitt et tempel for disse verdier, vil kulturminneforvaltningen ved fredning av samtidsarkitektur, trolig oppfattes som mer relevant, moderne og i tiden, enn om de bare fredet gamle stabbur og prestegårder.

Innholdet i byggene (Munch-museet, Nasjonalmuseet, Arkitekturmuseet) er det få som bryr seg om, og hvilke fortellinger og verdier utover "god design" Villa Busk og Gardermoen skal formidle, har man i liten grad reflektert over.

Storhamarlåven, rom for formidling ?

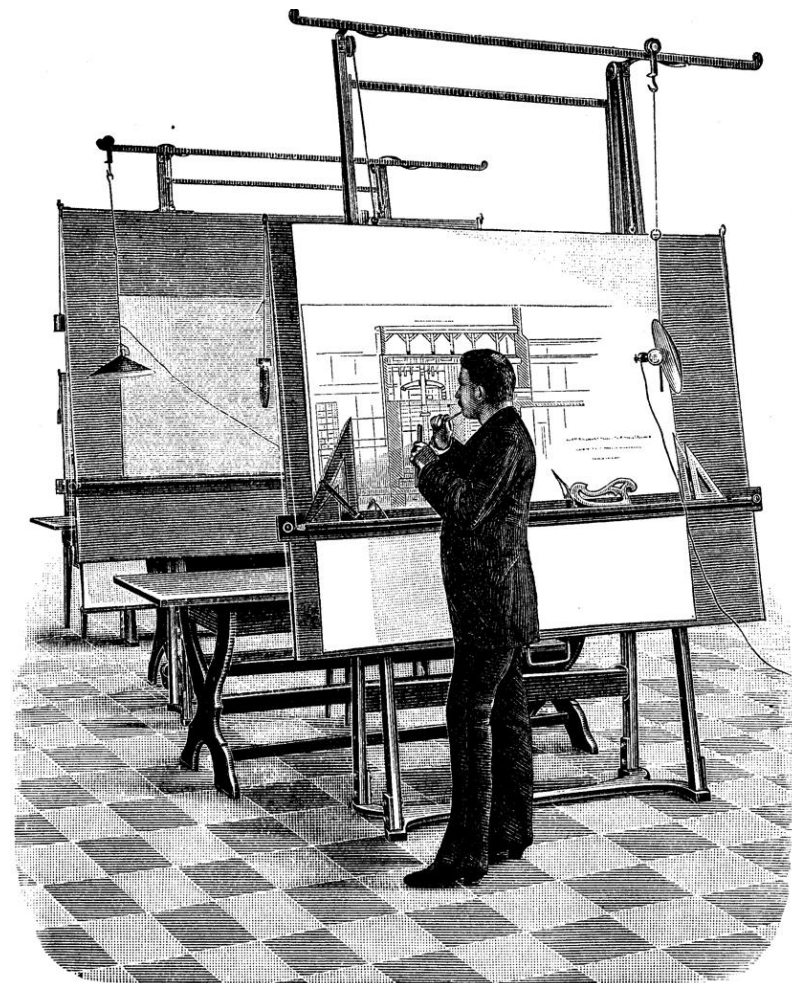
Fredning av samtidsarkitektur

Arkitektur og profesjon

I stor grad har arkitekten fått fokus og arkitektens verdigrunnlag er vektlagt.

Utsagn i fredningsdokumenter om at "Arkitekt Sverre Fehn er gjenkjennelig i sin materialbruk..." og det å omtale banken som "Grosch-bygningen" vitner om at arkitekten er tiskrevet en betydelig rolle (verdi)

Begrep som *"Massiviteten er tolket på nye måter og kontrasteres virkningsfullt av glassveggene og forfinet materialbruk"*, er et utsagn som verken begrunner viktigheten av å frede bygget, og snarere ennå kommunisere et budskap til allmennheten ekskluderer det store deler av befolkningen.

Representativitet contra kvalitet

I de siste årtier har det i kulturminneforvaltningen vært et uttalt mål at man skal ivareta et representativt utvalg kulturminner som reflekterer mangfoldet i samfunnet, fattig og rik, Frogner og Fræna. Denne demokratisering av kulturminnepolitikken kom som en konsekvens av ideologiske strømninger på 1960- og 70-tallet, satt ut i praksis noen årtier senere, da 68-erne hadde inntatt sjefskontorene. Ideologien er imidlertid bleknet og i stor grad erstattet av ny-pragmatikkens kyniske relativisme.

De kvalitative vurderinger som pent og stygt og påstander om viktig og uviktig, ble erstattet av begreper som representativt utvalg, mangfold og bredde og den saklige, uangripelige, begrunnelsen ble forankret i "ressursforvaltningsparadigmet".

At dette noe formålsløse og lite appellerende "representativitets- og ressursforvaltningsvernet" skulle møte motstand, er ikke uventet.

Fredning av samtidens moderne byggverk, tegnet av anerkjente arkitekter, omtalt og beskrevet med arkitekters lett pompøse fagsjargong, er lett å tolke som en reaksjon på de siste årstidens rådende verneideologi. God kvalitet er viktig og "Verket" må sikres ved at bygningen fredes før noen får sjanse til å ødelegge det.

“Vi skal slippe å ta vare på våre egne fotavtrykk i sanden” (Miljøkrim des. 2009, Intervju med Jørn Holme)

Men, - et fotavtrykk i sanden viser at vi har gått videre, beveget oss fremover og at vi kan snu oss og se tilbake på det avtrykket vi satte i sanden.

Fredning av vår samtidsarkitektur representerer å frede fotavtrykket før vi har trådt ut av sporet. Arkitektens fot blir viktigere enn fotavtrykket. Spørsmålet er da om vi er i stand til å se avtrykket og gjøre oss opp en mening om det skrittet vi tok var verd å minnes, verd å fortelle og verd ta vare på ?

Fredning av samtidsarkitektur med fokus på (god)design, (riktig)arkitektur og (anerkjente)arkitekter kan tolkes som en reaksjon mot det grå og verdiløse representativitetsvernet, til vern av det eksklusive, det et fåtall anerkjenner (forstår), elitens verden.

Avstand i tid – et lite problem

Utfordringen i det temaet jeg har reflektert over er ikke primært avstand i tid, - selv om tidsmessig distanse ofte kan være et godt hjelpemiddel for å vurdere verdi og betydning – i hvert fall i et historisk perspektiv.

Den største utfordring vi står ovenfor, og som berører alt fra automatisk fredete steinalderboplasser til vedtaksfredet samtidsarkitektur, - er det grunnleggende spørsmålet "hvorfor skal vi ta vare på kulturminner?".

Løsningen ligger ikke i å innføre "automatiske grenser", ved at bygg må ha en viss alder, da dette trolig vil få like uheldige konsekvenser som nåværende lov som automatisk freder samiske anlegg eldre enn 100 år, bygninger eldre enn 1650 og alt annet som måtte være eldre enn 1537.

Representativitetens problem

Representativitetsvernet og ressursforvaltningsparadigmet synes ved første øyekast å representere en verdinøytral og demokratisk tilnærmingssmåte til spørsmålet om hva skal vernes, men det er i en periode med denne tilnærming at;

*"De siste 20 årenes fredninger har bidratt til å forsterket skjevheten mellom de sosiale yttergruppene gjennom et vesentlig større antall fredninger av prestegårder og herregårder-lystgårder enn husmannplasser. En del av forklaringen til dette ligger i kulturminnevernets sterke vektlegging av bygningenes arkitektoniske verdi." Dette på tross av at sosial bredde har vært et artikulert mål siden Stortingsmelding 1988-89. **NIKUs rapport til Riksrevisjonen.***

Det spørsmålet som reiser seg er om vi faktisk ønsker at alle typer kulturminner skal være likt representert på fredningslisten?
Har alle bygg og anlegg like stor verdi?

Hovedutfordring

Kulturminner kan vanskelig sies å ha en "egenverdi", først når vi som enkeltpersoner, grupper og samfunn, foretar aktive "**verditilskrivelser**" får gamle hus og steinalderboplasser en verdi og en betydning.
(Sosialkonstruktivisme)

Gjennom en åpen og demokratisk debatt reformulere begrunnelser og kriterier for kulturminnevern, som både er demokratisk fundert og ivaretar mangfold og bredde – samtidig som kvalitative aspekter som verdi, kulturminnenes rolle og betydning, opplevelse og estetisk kvalitet ivaretas.

